

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ

Тенденції розвитку економіки України, що склалися на сьогоднішній день, характеризуються недостатнім вивченням питання управління інтелектуальними ресурсами на підприємстві, у тому числі з використанням інформаційних технологій, відсутні моделі створення підрозділу з управління інтелектуальною власністю й патентно-правовими ризиками. Виникають проблеми вибору методів оцінки об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) і визначення ціни ліцензії. Існуючі методи управління ризиками проекту не дозволяють урахувувати патентно-правові ризики й не містять типових рішень із ліквідації їх негативних наслідків.

В економічному сьогодні, заснованому на знаннях, інтелектуальна власність стає частіше за все найважливішим активом підприємства. Для ефективного використання інтелектуальної власності, наприклад отримання додаткових оборотних коштів, додаткових прибутків від передачі прав на використання об'єктів інтелектуальної власності, необхідно дотримуватись певної методики управління інтелектуальною власністю. Ефективну систему управління інтелектуальною власністю (ІВ), яка зможе активно підтримувати національну економіку, засновану на знаннях, і буде здатна оперативно приймати обґрунтовані рішення, адекватно реагувати на зміни в навколишньому середовищі та складних процесах у самій керованій системі, ще має бути створено. Це має бути така система, що закладе підвалини і створить умови, за яких творчий потенціал держави буде мобілізовано і скеровано на досягнення відчутного і сталого прогресу.

Мета статті: розглянути і проаналізувати системи управління інтелектуальної власності зарубіжних і вітчизняних учених, розкрити й удосконалити понятійний апарат

«управління ІВ», визначити основні принципи та недоліки існуючих систем управління інтелектуальною власністю, удосконалити механізм управління ІВ.

Вивченням і вдосконаленням питання управління інтелектуальною власністю займався багато українських учених – М.П. Цибульов, Ю.М. Кузнєцов, П.П. Крайнів, М.В. Ващевський, О. Морозов, російських дослідників – В.І. Мухін, В.Г. Зінов, А.Ю. Шатраков, О.В. Аблезгова та західних учених – Ідріс Каміл, Гордон В. Сміт, Стівен Дж. Френк, Девід Дж. Тіз та інші.

У різних джерелах економічної літератури можна зустріти декілька трактувань поняття управління інтелектуальною власністю:

система управління інтелектуальним капіталом (ІК) – сукупність стратегічно узгоджених і пов'язаних між собою методів і засобів управління ІК, спрямована на збільшення вартості та результативності інтелектуального капіталу і бізнесу в цілому [5, 43];

управління ІВ – діяльність, спрямована на одержання кінцевого результату (прибутку або іншої користі) унаслідок створення та використання ОПІВ у всіх галузях економіки [9, 58; 10, 120];

управління ІВ на підприємствах – це сукупність соціальних, психологічних та ідеологічних заходів цілеспрямованої дії на творчу діяльність новаторів виробництва й на виявлення резервів досягнення високих кінцевих результатів [2, 18].

Аналізуючи погляди вчених, сьогодні можна сформувати більш точне визначення управління інтелектуальною власністю на підприємстві – це система заходів, яка сприяє ефективному використанню ОІВ на підприємстві, спрямована на отримання прибутку або підвищення конкурентоспроможності та стабільний стан на ринку.

Вивчаючи економічну літературу вітчизняних і зарубіжних учених, можна знайти типові системи управління ІВ. Порівнюючи їх, можна визначити основні принципи та недоліки систем управління.

Здобутки західних учених у галузі управління інтелектуальним капіталом (особливо практичного спрямування) є набагато

більшими порівняно з вітчизняними. Це пов'язано з тим, що на сферу інтелектуальної власності вони звернули увагу значно раніше.

Спрощена схема здійснення менеджменту інтелектуальної власності на підприємстві зображена на рис. 1.

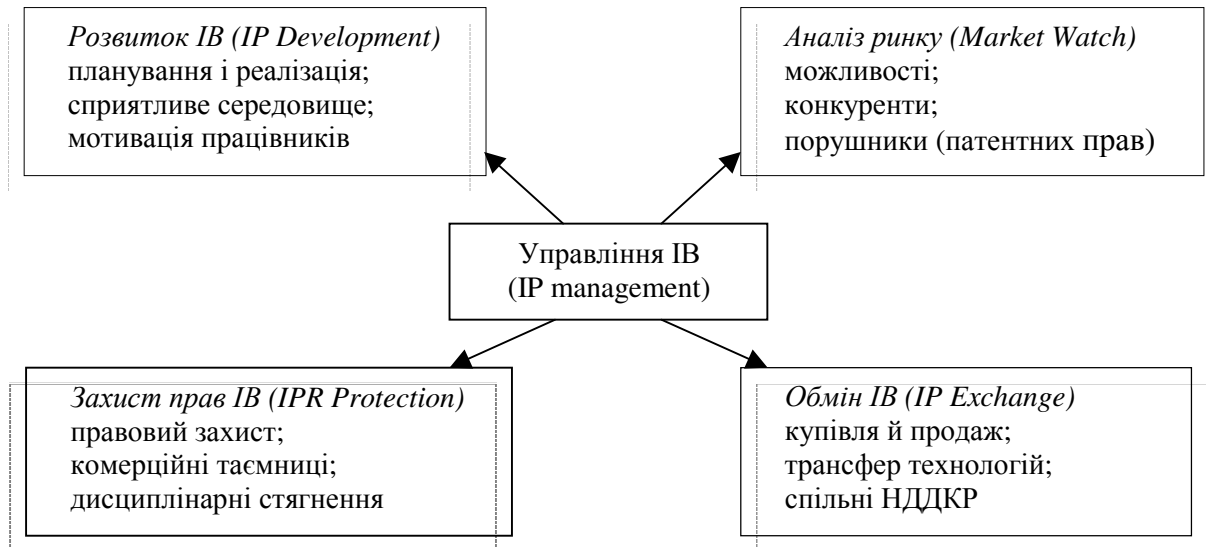

Рис. 1. Управління інтелектуальною власністю на підприємстві [15]

Для порівняння розглянемо управління промисловою власністю запропоновану систему корпоративного О.Д. Святоцького (рис. 2) [16, 80].

Рис. 2. Система корпоративного управління промисловою власністю [16, 80]

Автор даної системи стверджує, що без визначеної та зафіксованої у нормативно-методичній документації патентно-ліцензійної політики компанії не може бути створено корпоративної системи управління промисловою власністю. При цьому саме розробка документації становить найбільші труднощі при створенні цієї системи. Це пов'язано з тим, що здебільшого в компаніях дотепер не налагоджено відповідних відносин щодо результатів інтелектуальної діяльності; як правило, відсутнє патентно-інформаційне забезпечення договорів НДДКР; мізерна кількість поданих заявок на ОПВ. Розробку корпоративної патентно-ліцензійної політики реально можна розпочати лише після створення підвалин системи корпоративного управління промисловою власністю, а саме:

формування бази даних результатів інтелектуальної діяльності, які належать і використовуються підприємствами компанії;

розробки і затвердження основних нормативно-методичних документів;

створення й упровадження технічних засобів, які забезпечують діяльність з управління промисловою власністю;

розробки облікової політики стосовно нематеріальних активів.

Організаційно-функціональна структура управління промисловою власністю має бути максимально адаптованою до наявної структури управління компанією [16, 82].

Заслужують на увагу в роботах науковців підходи до створення системи управління ІВ, яка складається з ряду принципів. Системи вчених досить різні та своєрідні, але водночас їх суть і мета одна, спрямована на глибоку стратегію управління об'єктами ІВ.

Українські вчені наголошують на важливості 10 принципів [10, 126-129; 9, 66-75], які необхідно враховувати при управлінні ІВ:

1) усвідомлювати роль ІВ. При цьому керівник повинен відрізнити корисну для бізнесу інтелектуальну власність від непотрібної;

2) робити ІВ частиною стратегічного бізнес-планування. Необхідно ще на початку діяльності визначитись із необхідними об'єктами права ІВ, що допоможуть забезпечити конкурентоспроможність товарів або послуг;

3) виявляти власні ОПВ. Керівництво організації повинно мати правильне та всеохоплююче уявлення про ІВ у своєму бізнесі, пов'язані з нею юридичні права та їх використання;

4) збирати інформацію про конкурентну ІВ. Необхідно здійснювати оцінку потенційних можливостей інтелектуального капіталу та пов'язаних із ними стратегій діяльності наявних конкурентів на регулярній основі;

5) ідентифікувати потрібну ІВ. На етапі створення товару треба визначати, які ОПВ забезпечать його конкурентоспроможність;

6) створювати або купувати права на потрібні ОПВ. Підприємству треба вирішити, де взяти необхідні об'єкти права ІВ: створити їх власними силами (на замовлення) або придбати, наприклад за ліцензійним договором;

7) оцінювати економічну ефективність наявної ІВ. Така оцінка дозволить досягти багатьох цілей: дізнатися про витрати на створення, набуття правової охорони та підтримання чинності прав на ОПВ; оцінити розмір грошових потоків, які ОІВ здатні генерувати при їх використанні у виробництві; визначити ціну, за якою можна уступити права на ОПВ, тощо;

8) ураховувати податок на ІВ. Процедура управління інтелектуальним капіталом слід здійснювати з належним консультуванням стосовно бухгалтерського обліку й оподаткування;

9) бути готовими захищати права на свою ІВ. Управління ІВ обов'язково має передбачати правила поведінки стосовно відносин з порушниками прав та план витрат на розв'язання спорів щодо ОПВ;

10) вимірювати ефективність управління ІВ.

Акцент на виділення окремих функцій менеджменту при здійсненні управління

інтелектуальною творчістю на підприємстві здійснив М.В. Вачевський [2, 60-68]. У роботах інших українських та російських учених такого підходу не зустрічалось. Короткий зміст кожної функції наведений нижче.

1. Функція планування. Це основна функція управління ІВ, суть якої полягає в налагодженні складної та розгалуженої системи відносин, що охоплює фактори розвитку інтелектуальної творчості й упровадження нових розробок, правової охорони, контролю й обліку кінцевих результатів.

2. Функція організації ІВ. Полягає у визначенні послідовності й координації дій, необхідних для прогнозування розвитку галузей виробництва на основі створення винаходів і промислових зразків. Чим складніша система, тим більше вона потребує відповідної організації, яка б задовольняла вимоги спеціалізації, концентрації, сучасної техніки і технології виробництва, пропорційного розвитку різних сторін об'єкта (технічної, виробничої, економічної, фінансової) при оптимальних трудових, грошових і матеріальних витратах.

3. Функція регулювання зводиться до забезпечення розвитку ІВ згідно з розробленими програмами, а також усунення відхилень, що виникають у процесі створення, розробки, упровадження і використання у виробництві науково-технічних досягнень.

4. Функція впровадження – процес планового переведення об'єкта (техніки, технології, системи управління, окремого процесу або його елементу) з існуючого стану в новий, передбачений проектом.

5. Функція правової охорони. Відповідно дана функція передбачає здійснення різних видів правовідносин для забезпечення захисту прав на ОПІВ згідно із чинним законодавством.

6. Функція контролю полягає у спостереженні за процесом розвитку системи ІВ, виявленні відхилень і пошуку можливості їх усунення.

7. Функція обліку покликана забезпечити збір і систематизацію інформації

про динаміку, стан і тенденції розвитку інтелектуальної власності в галузях народного господарства, до яких причетна діяльність підприємства.

Зазначені принципи дійсно відображають систему належного управління, їх дотримання підприємством дозволить ефективно використовувати ОПІВ.

Цікавим та вартим уваги є підхід авторів [9, 61-62; 10, 120], що виділяють три площини управління ІВ:

1) управління результатами творчої діяльності. Цей варіант розглядає управління як процес – сукупність управлінських дій, що забезпечують досягнення поставлених цілей шляхом перетворення ресурсів «на вході» (один результат творчої діяльності) на продукцію «на виході» (інший результат творчості). Наприклад перетворення результату НДР – на винахід, винахід – на технологію тощо;

2) управління людьми, що створюють або використовують ОПІВ. При цьому управління розглядається як функція, тобто цілеспрямований інформаційний вплив на людей, мета якого – спрямувати їх дії й отримати бажані результати;

3) управління організаціями, що розробляють або використовують ОПІВ. За цим варіантом управління розглядається як апарат – сукупність структур і людей, що забезпечують використання та координацію всіх ресурсів соціальних систем для досягнення їх цілей.

Отже, виходячи із практики управління інтелектуальною власністю на підприємстві, можна визначити загальний ряд принципів, що забезпечать ефективне управління інтелектуальною власністю. Використання даних принципів також визначає, яким чином управління інтелектуальною власністю забезпечить поліпшення фінансового стану підприємства.

Щоб ефективно використовувати об'єкти інтелектуальної власності, підприємству необхідно мати повний правовий захист ІВ, якими воно володіє, для отримання повного дозволу використати (продавати, дарувати) об'єкти інтелектуальної власності; підприємство має бути забезпеченим

кваліфікованим персоналом, який пов'язаний зі створенням та використанням об'єктів ІВ; проводити облік та вартісну оцінку об'єкти ІВ для повного використання (визначення ціни, продажу), отримання інформації про фінансові результати від інтелектуальної власності на підприємстві; контролювати

об'єкти ІВ, виявлення відхилень, недоліків і пошук можливостей їх усунення; володіти інформацією щодо створення і використання інтелектуальної власності на конкурентних підприємствах (рис 3).

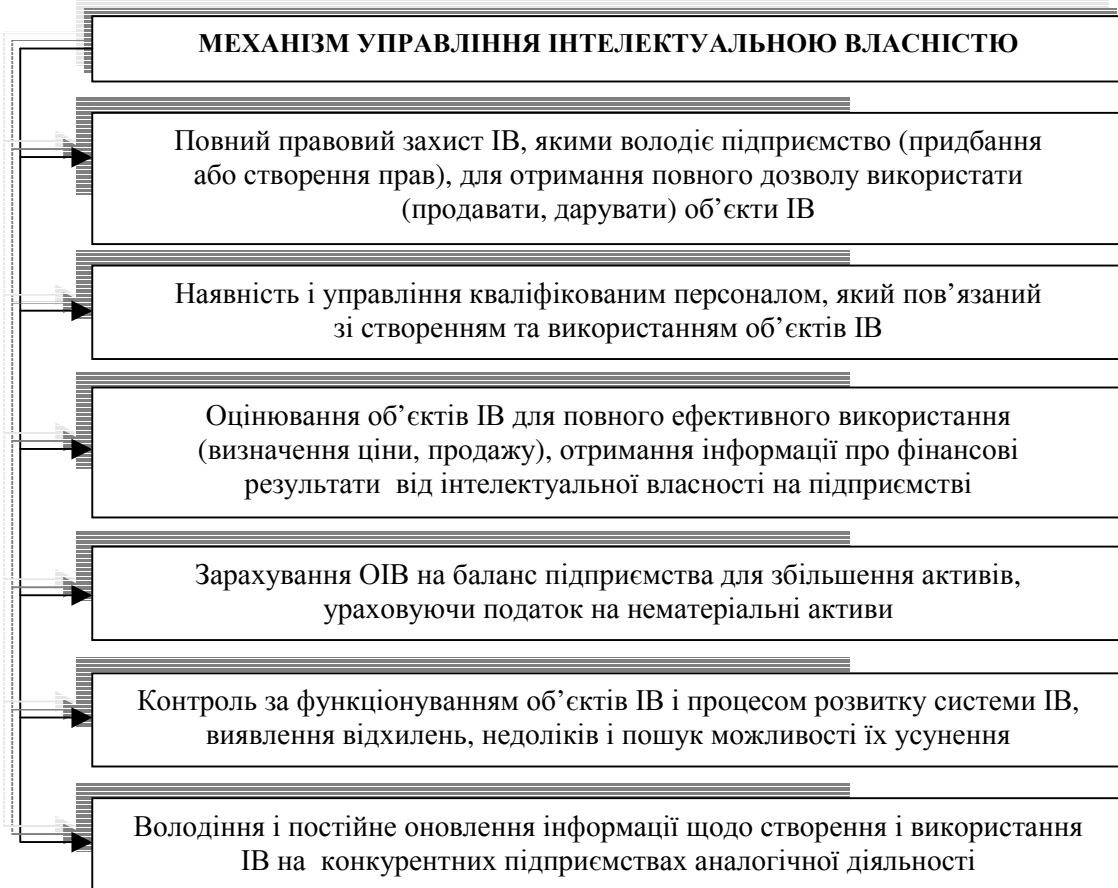

Рис. 3 Механізм управління інтелектуальною власністю

Використання цих принципів необхідне для ефективного управління об'єктами інтелектуальної власності на підприємствах будь-якої промисловості.

Література

1. Борко Ю.Л. Фінансовий механізм управління інтелектуальною власністю: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2008. – 20 с.
2. Вачевський М.В. Соціально-економічні аспекти використання інтелектуальної власності в сучасних умовах. Теорія і практика: навч. посіб. – К.: Центр навч. літ., 2004. – 376 с.

3. Крайнев П.П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю: моногр. – К.: Концерн «Видавничий дім «ІнЮре», 2004. – С. 431-444.

4. Кузнецов Ю.М., Косенюк Г.В., Данильченко М.Г. Інтелектуальна власність: навч. посіб. / За заг. ред. проф. Ю.М. Кузнецова. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 419 с.

5. Морозов О. Система управління інтелектуальним капіталом підприємства як механізм захисту прав інтелектуальної власності (ч. 1) // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 43-52.

6. Сілаєв В.І., Гавенко В.В. Економіка інтелектуальної власності: навч. посіб. – Донецьк: ДонДУУ, 2007. – С. 194-199.

7. Солощук М. Економічні аспекти комерціалізації інтелектуальної власності (тема 10, ч. 1) // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 12. – С. 50-60.

8. Стрижак О.О. Інтелектуальна власність: навч. посіб. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – С. 199-214.

9. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю / За ред. П.М. Цибульова. – К.: «К.І.С.», 2005. – С. 435-442.

10. Черевко Г.В. Інтелектуальна власність: навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – С. 375-384.

11. Яценко М., Колотілова Ю. Розпорядження правами інтелектуальної власності протягом життєвого циклу сучасної продукції // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 3. – С. 15-21.

12. Мухин В.И. Управление интеллектуальной собственностью: учебник для студ. вузов, обуч. по спец. "Менеджмент". – М.: Владос, 2007. – 335 с. – (Экономика и управление).

13. Зинов В.Г. Управление интеллектуальной собственностью: учеб. пособие. – М.: Дело, 2003. – С. 500-511.

14. Шатраков А.Ю. Управление интеллектуальной собственностью и исключительными правами промышленных предприятий / А.Ю. Шатраков, А.А. Мерсиянов, В.М. Алдошин, С.К. Колганов. – М.: АО «Издательство «Экономика», 2007. – С. 188-190.

15. Intellectual property management (free Business e-Coach) [Electronic Resource] // Ten3 BUSINESS e-COACH. – Mode of access: http://www.1000ventures.com/business_guide/ipr/ipr_main.html – Last access: 16-03-2009. – Title from the screen.

16. Святоцький О.Д. Правове забезпечення інноваційної діяльності в Україні: питання теорії і практики / О.Д. Святоцький,

П.П. Крайнєв, С.Ф. Ревуцький; – К.: Концерн “Видавничий дім “ІнЮре”, 2003. – 80 с.

17. Стрижак О. Управління інтелектуальною власністю: [Розвиток науково-технічного потенціалу в Україні] // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 2. – С. 23-31.

18. Вачевський М.В. Організаційна структура системи управління інтелектуальною власністю // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4 (34). – С. 155-162.